OBCHODNÍ REŽIMY PRO ROZVOJOVÉ ZEMĚ

Tento dokument pojednává o tom, jak EU ve své rozvojové politice, kterou provádí prostřednictvím systémů harmonizovaných s pravidly Světové obchodní organizace, klade důraz na obchod a zaměřuje se na nejpotřebnější země. Představuje všeobecný systém preferencí – obchodní režim, v jehož rámci mají rozvojové země preferenční přístup na trh EU formou snížených cel. Věnuje se také dohodám o hospodářském partnerství, v nichž jsou vymezeny preferenční obchodní podmínky pro africké, karibské a tichomořské země.

PRÁVNÍ ZÁKLAD

Smlouva o fungování Evropské unie (SFEU):

— článek 3 zařazuje společnou obchodní politiku mezi výlučné pravomoci EU,

— článek 207 stanoví, že Evropský parlament a Rada EU jako spolunormotvůrci přijímají právní předpisy týkající se provádění společné obchodní politiky, a to řádným legislativním postupem, který Parlamentu a Radě umožňuje činit tak společně a za rovných podmínek,

— článek 2018 uvádí, že EU uzavírá mezinárodní dohody, včetně dohod o hospodářském partnerství, po obdržení souhlasu Parlamentu, a přiznává Parlamentu právo být okamžitě a plně informován ve všech etapách postupu.

PŘÍSTUP EU K OBCHODU A ROZVOJI

Sdělení Komise z roku 2012 nazvané „Obchod, růst a rozvoj: Uzpůsobení obchodní a investiční politiky potřebám zemí, které to nejvíce potřebují" znamenalo výraznou změnu v přístupu EU k „obchodu a rozvoji". Obchod sice zůstal ústředním pilířem rozvojových strategií, nicméně Komise zdůraznila, že je stále více zapotřebí přistupovat k rozvojovým zemím diferencovaně, aby se pomoc zaměřovala na ty, které ji nejvíce potřebují, a že je nutné usilovat o větší součinnost obchodní a rozvojové politiky.

Na mnohostranné úrovni EU podporuje rozvojový program Světové obchodní organizace (WTO), který byl zahájen v Dohá v roce 2001. V říjnu 2015 Unie ratifikovala dohodu o usnadnění obchodu, která byla uzavřena na 9. ministerské konferenci WTO na Bali a má zásadní význam právě pro rozvojové a vnitrozemské země. Na 13. ministerské konferenci WTO v Abú Dhabí (2024) bylo přijato rozhodnutí usnadnit proces, jímž se země mohou vymanit z kategorie „nejméně rozvinutých zemí", a umožnit jim hladký přechod.

EU v roce 2007 přijala a v roce 2017 naposledy revidovala strategii pomoci na podporu obchodu, která je v souladu s Agendou OSN pro udržitelný rozvoj 2030, s Evropským konsensem o rozvoji a s globální strategií EU. Zpráva EU o pokroku pomoci na podporu obchodu z roku 2023 potvrzuje, že EU a její členské státy jsou největšími světovými poskytovateli pomoci v oblasti obchodu – v roce 2020 přispěly 23 miliardami EUR a poté se vrátily k předpandemickým úrovním pomoci ve výši cca 18,5 miliardy EUR. To představuje 42 % všech prostředků pomoci na podporu obchodu z dvoustranných

a mnohostranných zdrojů a znamená značný nárůst oproti 33% podílu v roce 2018. Kritéria pro vyplácení oficiální rozvojové pomoci splňuje přibližně 140 zemí a území.

VŠEOBECNÝ SYSTÉM PREFERENCÍ

Smyslem všeobecného systému preferencí (GSP) je usnadnit přístup rozvojových zemí a území na trh EU pomocí snížených celních sazeb na jejich zboží.

EU dříve udělovala jednostranné celní preference, aby rozvojové země získaly další příjmy z vývozu a mohly je investovat do svého vlastního udržitelného rozvoje. V rámci reformy z roku 2012 se všeobecný systém preferencí do značné míry zaměřil na ty, kteří pomoc potřebují nejvíce, tedy na nejméně rozvinuté země, přičemž byly zachovány všechny tři jeho složky: standardní systém GSP, GSP+ a iniciativa „Vše kromě zbraní".

Platnost všeobecného systému preferencí měla původně skončit v prosinci 2023, ale byla prodloužena do prosince 2027. 28. dubna 2026 schválil Parlament revidovaná pravidla, která mají začít platit v roce 2027. Nová úprava bude nadále podporovat udržitelný rozvoj zvýhodněných zemí v hospodářské a sociální oblasti a v oblasti životního prostředí, včetně řádné správy věcí veřejných a dodržování lidských práv, přičemž hlavním cílem je vymýcení chudoby.

A. Standardní systém GSP

Standardní systém GSP je autonomní obchodní dohoda, jejímž prostřednictvím EU poskytuje nereciproční preferenční přístup určitého zahraničního zboží na trh EU v podobě snížené nebo nulové celní sazby.

Kritéria způsobilosti pro standardní systém GSP – který nabízí snížení cel u přibližně 66 % všech celních položek – byla zpřísněna, aby systém mohly využívat pouze nejvíce znevýhodněné země s nízkými a nižšími středními příjmy. V důsledku toho se skupina příjemců během let 2016–2017 výrazně zúžila ze 176 na 23 zemí, přičemž ty, jež Světová banka zařadila mezi země s vysokými nebo vyššími středními příjmy, byly ze systému GSP postupně vyňaty. Od roku 2025 využívá systém GSP 11 zemí. Všechny země bez ohledu na úroveň jejich rozvoje o možnost využívat preferenčního zacházení automaticky přicházejí, pokud s EU uzavřou a ratifikují dohodu o volném obchodu.

B. Systém GSP+

GSP+ je zvláštní pobídkový režim odstraňující cla pro znevýhodněné země, které ratifikovaly a provádějí mezinárodní úmluvy týkající se lidských a pracovních práv, životního prostředí a řádné správy věcí veřejných. Stanoví nulová cla u přibližně 66 % všech celních položek označených v rámci standardního systému GSP. GSP+ se vztahuje na rozvojové země, které jsou považovány za zranitelné, a to pod podmínkou ratifikace a provádění 27 mezinárodních úmluv týkajících se udržitelného rozvoje, včetně úmluv o základních lidských právech, úmluv o pracovních právech, některých úmluv týkajících se ochrany životního prostředí a úmluv upravujících boj proti nelegální výrobě drog a obchodování s drogami. Pokud by některá země tyto požadavky neplnila, bude jí odňata celní koncese. Seznam příjemců čítá osm zemí.

C. Iniciativa „Vše kromě zbraní"

Iniciativa „Vše kromě zbraní" přiznává nejméně rozvinutým zemím bezcelní a bezkvótový přístup, který se vztahuje na všechny produkty dovezené z těchto zemí

kromě zbraní a střeliva, a to po neomezenou dobu. V roce 2025 se tato inciativa uplatňovala ve 46 zemích, z toho ve 33 afrických, devíti asijských, třech tichomořských a v jedné karibské zemi (Haiti). Očekává se, že některé země zvýhodněné v rámci režimu „Vše kromě zbraní" se v nadcházejících letech z kategorie nejméně rozvinutých zemí vymaní.

DOHODY O HOSPODÁŘSKÉM PARTNERSTVÍ

Dohoda o hospodářském partnerství je obchodní a rozvojová dohoda mezi EU a africkým, karibským a tichomořským regionem. Stala se hlavním nástrojem na podporu obchodu s těmito zeměmi podle dohody z Cotonou z roku 2000. V roce 2023 EU, její členské státy a 77 členů Organizace afrických, karibských a tichomořských států znovu zdůraznili význam těchto dohod a zajištění kontinuity partnerství prostřednictvím Samojské dohody, která je prozatímně uplatňována od 1. ledna 2024. Dohody o hospodářském partnerství jsou samostatné obchodní dohody zaměřené na rozvoj, které se opírají o základní prvky Samojské dohody. Jsou koncipovány tak, aby byly slučitelné s pravidly WTO, a postupně nahrazují jednostranný preferenční obchodní režim EU – všeobecný systém preferencí. Celkem bylo uzavřeno osm dohod o hospodářském partnerství s 33 zeměmi. V roce 2016 bylo přijato nařízení, které stanoví režim přístupu na trh EU pro produkty z afrických, karibských a tichomořských států

A. Dohody o hospodářském partnerství s karibskými státy

První regionální dohoda o hospodářském partnerství byla uzavřena s Karibským fórem (Cariforum) v říjnu 2008 a Parlament ji schválil 25. března 2009. Vztahuje se na 14 karibských zemí. Nyní je uplatňována v prozatímním režimu, společné orgány ustavené v jejím rámci se pravidelně scházejí od roku 2010 a samotná dohoda je každých pět let revidována. Poslední revize proběhla v roce 2015. V letech 2014 a 2021 byla vypracována nezávislá *ex post* hodnocení provádění dohody a jejího dopadu. V současnosti jsou vedena jednání o dohodě na ochranu určitých zeměpisných označení. Další informace viz obchodní vztahy EU s karibskými státy.

B. Dohody o hospodářském partnerství se západoafrickými státy

V únoru 2014 se završila jednání o regionální dohodě o hospodářském partnerství mezi EU a 16 západoafrickými zeměmi, Hospodářským společenstvím států západní Afriky (ECOWAS) a Západoafrickou hospodářskou a měnovou unií. Dohodu podepsaly všechny členské státy EU a 15 západoafrických zemí, vyjma Nigérie. Aby mohla být dohoda o hospodářském partnerství prozatímně uplatňována, musí ji podepsat všechny západoafrické země a alespoň dvě třetiny ji musí ratifikovat.

Pobřeží slonoviny dne 26. listopadu 2008 a Ghana dne 28. července 2016 podepsaly dvoustranné „prozatímní" dohody o hospodářském partnerství. Evropský parlament s nimi vyslovil souhlas 1. prosince 2016 a obě dohody jsou v současnosti uplatňovány v prozatímním režimu. Ghana a EU podpořily nabídku úplného přístupu na trh a stejně tak i harmonogram, jak jej Ghana navrhla. Ghana zahájila liberalizaci svého trhu pro produkty z EU v roce 2020 a dokončit by ji měla do roku 2029. V lednu 2024 Pobřeží slonoviny dále uvolnilo cla a zintenzivnilo úsilí o rozvoj a diverzifikaci svého dvoustranného obchodu s EU, přičemž poslední dvě z pěti fází liberalizace cel jsou

naplánovány na rok 2026 a rok 2029. Další informace viz obchodní vztahy EU se západní Afrikou.

C. Dohody o hospodářském partnerství se středoafrickými státy

Jedinou zemí střední Afriky, která s EU podepsala prozatímní dohodu o hospodářském partnerství, je Kamerun. Její prozatímní provádění bylo zahájeno 4. srpna 2014, poté co s jejím provádění v červnu 2013 vyslovil souhlas Parlament.

V současnosti probíhá mezi středoafrickými regionálními organizacemi a EU komunikace ohledně přistoupení dalších středoafrických zemí, avšak regionální dohoda o hospodářském partnerství dosud uzavřena nebyla. Další informace viz obchodní vztahy EU se střední Afrikou.

D. Dohoda o hospodářském partnerství se státy východní a jižní Afriky

Východní a jižní Afrika zahrnuje ostrovy v Indickém oceánu (Komory, Madagaskar, Mauricius a Seychely), země v oblasti Afrického rohu (Džibutsko, Etiopie, Eritrea a Súdán) a několik států jižní Afriky (Malawi, Zambie a Zimbabwe).

V roce 2009 podepsaly dohodu o hospodářském partnerství Madagaskar, Mauricius, Seychely a Zimbabwe a její prozatímní provádění bylo zahájeno 14. května 2012. Parlament s ní vyslovil souhlas 17. ledna 2013. Dohoda je otevřena i dalším zemím tohoto regionu. Komory ji podepsaly v červenci 2017 a začaly uplatňovat 7. února 2019. V současnosti probíhají jednání o rozšíření oblasti působnosti dohody o hospodářském partnerství tak, aby zahrnovala veškeré otázky související s obchodem, například spojitost mezi obchodem a udržitelným rozvojem, a o zřízení konzultačních orgánů pro občanskou společnost a parlamenty. Patnácté kolo jednání se konalo v březnu 2025 v Bruselu. Další informace viz obchodní vztahy EU s východní a jižní Afrikou.

E. Dohoda o hospodářském partnerství s Východoafrickým společenstvím

Členy Východoafrického společenství jsou Burundi, Keňa, Rwanda, Tanzanie, Uganda a od roku 2016 Jižní Súdán. Jednání o regionální dohodě o hospodářském partnerství byla završena 16. října 2014. 1. září 2016 dohodu podepsaly Keňa a Rwanda a také členské státy EU a EU samotná. Tato regionální dohoda však zatím není prozatímně uplatňována, neboť ji nepodepsali a neratifikovali všichni členové Východoafrického společenství, což je podmínkou jejího provádění.

V únoru 2021 bylo na řádném summitu hlav států EAC rozhodnuto, že jednotlivé země EAC budou moci provádět dohodu o hospodářském partnerství EU–EAC bilaterálně podle zásady „proměnné geometrie". Keňa vedla jednání s EU s cílem upravit dohodu o hospodářském partnerství EU–EAC k individuálnímu provádění. Dohoda o hospodářském partnerství mezi EU a Keňou vstoupila v platnost 1. července 2024, poté co s ní 29. února 2024 vyslovil souhlas Parlament. První zasedání Smíšené rady EU–Keňa na ministerské úrovni se konalo 12. května 2025 v Nairobi. Tato dvoustranná dohoda o hospodářské spolupráci zůstává otevřena přistoupení dalších partnerských států Východoafrického společenství. Další informace viz obchodní vztahy EU s Východoafrickým společenstvím.

F. Dohoda o hospodářském partnerství s Jihoafrickým společenstvím pro rozvoj

Dohodu o hospodářském partnerství mezi EU a Jihoafrickým společenstvím pro rozvoj podepsaly v červnu 2016 Evropská unie a skupina zemí pověřených jednáním

o dohodě, kterou tvoří šest z celkem patnácti členů společenství (Botswana, Lesotho, Mosambik, Namibie, Svazijsko a Jižní Afrika). Prozatímně vstoupila v platnost v říjnu 2016, poté co s ní v září 2016 vyslovil souhlas Parlament. V případě Mosambiku bylo její prozatímní uplatňování zahájeno 4. února 2018, poté co tato země dohodu ratifikovala. 18. listopadu 2022 byla završena jednání o dohodě o usnadnění udržitelných investic mezi EU a Angolou. Parlament vyslovil souhlas s jejím uzavřením 7. února 2024. Tato dohoda, která představuje vůbec první dohodu EU o usnadnění investic, vstoupila v platnost 1. září 2024. EU a Angola spolupracují na jejím provádění. 20. listopadu 2025 podepsaly EU a Jihoafrická republika vůbec první partnerství v oblasti čistého obchodu a investic. Další informace viz obchodní vztahy EU s Jihoafrickým společenstvím pro rozvoj.

G. Dohody o hospodářském partnerství s tichomořskými státy

Evropský parlament vyslovil souhlas s dohodou o hospodářském partnerství EU–Tichomoří v lednu 2011. V květnu 2011 dohodu ratifikovala Papua-Nová Guinea. V červenci 2014 začala dohodu uplatňovat vláda Fidži a v prosinci 2018 dokončila proces přistoupení k dohodě Samoa a v květnu 2020 Šalamounovy ostrovy. 18. prosince 2024 vyslovil Parlament souhlas s přistoupením Tuvalu, Niue a Tongy a 10. září 2025 s přistoupením Vanuatu. V současnosti probíhá proces přistoupení Federativních států Mikronésie, Republiky Marshallovy ostrovy a Východního Timoru. Další informace viz obchodní vztahy EU s Tichomořím.

ÚLOHA EVROPSKÉHO PARLAMENTU

Evropský parlament a Rada EU jako spolunormotvůrci vytvářejí právní předpisy upravující všeobecný systém preferencí a zajišťují, aby odrážel hodnoty EU.

K uzavření dohod o hospodářském partnerství je nutný souhlas Evropského parlamentu, který musí být rovněž ve všech fázích jednání, uzavírání a provádění těchto dohod plně a okamžitě informován. Parlament prostřednictvím kontroly a dohledu zajišťuje, aby dohody o hospodářském partnerství přispívaly nejen k obchodu, ale také k rozvoji.

Tento dokument zpracovalo oddělení Evropského parlamentu pro analýzu a podporu vnějších politik. Více informací naleznete na internetových stránkách Výboru pro mezinárodní obchod.

Rasma Kaskina
04/2026